

Оцінка ризиків бізнесу та аудиторського ризику в процесі перевірки витрат судноплавних компаній

Ризик, як економічна категорія та як елемент господарської діяльності притаманний будь-якій інформаційній системі, в тому числі й системі бухгалтерського обліку. Саме тому під час аудиторської перевірки витрат, як однієї з найважливіших сторін господарської діяльності підприємства, аудитор має приділяти достатню увагу визначенню та оцінці рівня суттєвості ризиків, що притаманні обліковій системі.

Стаття присвячена вивченню ризиків, які можуть виникнути при перевірці витрат судноплавних компаній та дослідженню підходів до оцінки рівня їх суттєвості. Запропонована класифікація ризиків бізнесу судноплавних компаній, встановлені місця та причини їх виникнення. Виділені основні фактори, які впливають на величину ризиків. Розроблена загальна структура аудиторського ризику перевірки витрат основної діяльності підприємств водного транспорту, визначено основні його складові та взаємозв'язок між ними. Здійснено спробу окреслити основні напрями дій аудитора з оцінювання аудиторського ризику на підприємствах водного транспорту.

Ключові слова: ризик, невизначеність, аудиторський ризик, оцінка ризиків, аудит витрат, судноплавні компанії.

Оценка рисков бизнеса и аудиторского риска в процессе проверки расходов судоходных компаний

Риск, как экономическая категория и как элемент хозяйственной деятельности присущей любой информационной системе, в том числе и системе бухгалтерского учета. Именно поэтому в ходе аудиторской проверки расходов, как одной из важнейших сторон хозяйственной деятельности предприятия, аудитор должен уделять достаточное внимание определению и оценке уровня существенности рисков, присущих учетной системе.

Статья посвящена изучению рисков, которые могут возникнуть при проверке расходов судоходных компаний и исследованию подходов к оценке уровня их существенности. Предложенная классификация рисков бизнеса судоходных компаний, установлены места и причины их возникновения. Выделены основные факторы, влияющие на величину рисков. Разработана общая структура аудиторского риска при проверке расходов основной деятельности предприятий водного транспорта, определены основные его составляющие и взаимосвязи между ними. Сделана попытка определить основные направления действий аудитора при оценке аудиторского риска на предприятиях водного транспорта.

Ключевые слова: риск, неопределенность, аудиторский риск, оценка рисков, аудит затрат, предприятия водного транспорта.

Business and Auditing Risk Assessment During Shipping Company Costs Audit

Risk as an economic category and business activity element is inherent to any information system including the accounting system. That is why during the audit of costs as one of the most significant aspects of company business activity, the auditor must pay close attention to determining and assessment of risk significance common for reporting system.

The Article covers the risks which may occur during audit of shipping companies' costs and analysis of approaches to their significance rate assessment. Risk classification for shipping companies business has been proposed, places and reasons for their occurrence have been defined. Main factors affecting the risks volume have been highlighted. Audit risks general structure has been developed for audit of shipping company activity costs, its main components and relationship among them have been outlined. An attempt has been made to define principle directions of auditor's actions during audit risk assessment in water transport companies.

Keywords: risk, uncertainty, auditor's risk, risk assessment, cost audit, water transport companies.

Постановка проблеми. Нестабільність економічної ситуації в Україні, стан транспортної галузі загалом та водного транспорту зокрема доводять, що на сучасному етапі підприємства працюють в умовах обмеженої інформативності та повної або часткової невизначеності, що є найбільш об'єктивними причинами виникнення ризиків у підприємницькій діяльності.

Цілком очевидно, що для ефективної діяльності будь-якого підприємства, необхідно раціонально контролювати й управляти ризиками, мінімізуючи їх негативний вплив на результати діяльності. Усунути інформаційний ризик повністю неможливо, тому, виникає необхідність його зменшення за допомогою незалежної аудиторської перевірки. Але будь-яка аудиторська перевірка супроводжується недостатнім обсягом достовірної інформації про об'єкт, процес чи явище, що спричинено обмеженістю аудитора в зборі та опрацюванні інформації та постійною мінливістю цієї інформації, що, в свою чергу, викликає певний аудиторський ризик.

Тому, надзвичайно важливим є розкриття та дослідження наукової проблеми, пов'язаної з формуванням інформаційних потоків про економічні ризики на рівні судноплавних компаній. А також, з'ясування суті аудиторського ризику та його оцінювання під час перевірки витрат від перевезення вантажів водним транспортом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній і зарубіжній літературі ризик розглядається більшою мірою як економічна категорія, а не облікова, хоча при цьому ризик супроводжує підприємницьку діяльність та є невід'ємним фактором процесу прийняття управлінських рішень.

Питанням наукового дослідження економічного ризику, зокрема його оцінки, у різні часи займалися вітчизняні та іноземні вчені-економісти: В.А. Селюков, С.Г. Гончаров, В.М. Гранатуров, Найт Франк Хейнеман, М.В. Сулим, І.Ю. Івченко, Л.І. Донець, В.В. Лук'янова, А.В. Шегда, З.В. Гуцайлюк [1-9]. Водночас існуюча наукова література з питань економічного ризику не дає достатньо повного уявлення про сутність і природу ризику та потребує удосконалення методика оцінки ризику. До сьогодення часу не вирішеною залишається проблема формування комплексного підходу до дослідження можливості управління економічним ризиком. Що ж стосується підприємств транспортної галузі, то таких праць взагалі не існує.

Питання, пов'язані із визначенням та оцінкою аудиторського ризику досліджувались багатьма відомими вченими, серед яких варто виділити:

Е.А. Аренса, Дж. Лоббека, Г.М. Давидова, Н.І. Дорош, А.Г. Загороднього, Л.М. Пилипенка, С.Н. Петренко, О.А. Петрик, В.С. Рудницького, А.В. Череп [10-17]. Проте, більшість авторів досліджують проблему визначення величини та оцінки аудиторського ризику при перевірці фінансової звітності підприємств, а відносно оцінювання ризику у процесі аудиторської перевірки витрат підприємств не існує жодної наукової публікації. Відтак, враховуючи виняткову актуальність, важливим є подальше дослідження сутності та можливості оцінити аудиторський ризик під час перевірки витрат основної діяльності судноплавних компаній.

Метою статті є вивчення ризиків, які можуть виникнути при перевірці витрат судноплавних компаній, а також визначення підходів до оцінки рівня їх суттєвості.

Виклад основного матеріалу. Ризик присутній практично в усіх сферах підприємницької діяльності, оскільки, на сучасному етапі підприємства працюють в умовах повної або часткової невизначеності та неповної інформативності і їх діяльність пов'язана з багатьма ризиками. Універсального поняття ризику, прийнятого для будь-яких процесів і систем, у тому числі економічних, не існує. Визначення сутності ризику залежить від сфери діяльності підприємства, оскільки в кожній з них діють специфічні фактори та чинники, які визначають ризик цієї сфери.

В сфері транспортування вантажів водним транспортом необхідно виділити ризики, які пов'язані з:

- зниженням обсягу перевезень судноплавними компаніями, зменшенням вантажообігу в порту, зменшенням обсягу наданих послуг допоміжними підприємствами в порівнянні з рівнем, що передбачався;
- сезонною циклічністю обсягів виконаних робіт та наданих послуг по перевезенню вантажів;
- перевищенням планових матеріальних, трудових, фінансових та інших витрат;
- втратою або зіпсуванням вантажів у процесі перевезення або перевантаження;
- затримкою платежів за надані послуги та виконані роботи, зміною ціни (зниження або збільшення);
- можливими змінами попиту на ринку транспортних послуг;
- неповнотою, недостатністю інформації про об'єкт, процес, явище, яка потрібна для прийняття та реалізації рішень; обмеженими можливостями людини щодо збору та переробки інформації, а також постійним її оновлення;

Аудит, аналіз і контроль

- використанням застарілого обладнання, затримкою з впровадженням нової техніки та технології.

Відсутність однозначного розуміння сутності ризику в будь-якій сфері діяльності пояснюється практично повним його ігноруванням у чинному законодавстві та надто обмеженим застосуванням у реальній економічній практиці й управлінській діяльності. Для більшості підприємств традиційним підходом до мінімізації ризиків господарської діяльності є епізодичне страхування майна та створення під можливі втрати резервів.

Враховуючи те, що ризик неминуче супроводжує всі сфери та напрямки діяльності будь-якого підприємства, що функціонує в ринкових умовах, тому, головним критерієм ефективної діяльності сучасного підприємства є вміння керівництва прогнозувати, раціонально контролювати й ефективно управляти ризиками. Контроль ризиків важливий для управління бізнесом, оскільки може дати більш реалістичну оцінку роботи окремих фахівців і підрозділів, скорегувавши їх фінансові показники з урахуванням ризиків, створених для бізнесу в цілому. Найважливішим етапом в процесі управління ризиком є його оцінка, так як без знання можливих масштабів ризику складно приймати оптимальні управлінські рішення. Основне завдання оцінки ризику полягає у виділенні факторів ризику, ідентифікації можливих видів ризику та етапів, на яких вони можуть виникнути, оцінці їх небезпеки, тобто, визначенні потенційних областей ризику. При управлінні ризиками рішення, які приймаються, повинні базуватись на необхідному обсязі вичерпної інформації, основним джерелом якої є система бухгалтерського обліку.

Слід зазначити, що в процесі дослідження ризиків важливе значення має не тільки внутрішня інформація, яка документально підтверджена, але й

зовнішня, що формується поза сферою бухгалтерського обліку. Однак, ми свідомо обмежуємо наше дослідження питаннями формування необхідної інформації для потреб управління економічними ризиками на рівні підприємств лише в системі бухгалтерського обліку.

Для формування належної облікової інформаційної бази, необхідної для контролю та оцінки економічних ризиків на рівні водотранспортних підприємств, доцільно за основу взяти методичні підходи застосування методу обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції за місцями виникнення, центрами відповідальності.

На підтвердження цієї точки зору наведемо обґрунтування російського науковця В.А. Драбенка щодо організації обліку внутрішнього ризику за центрами виникнення витрат. Так, на думку В.А. Драбенка: "Центр витрат використовується як організаційна одиниця накопичення витрат перед їх подальшим розподілом на будь-якій основі. Залежно від ступеня та напрямків деталізації витрат в якості такої основи можуть виступати дрібні структурні підрозділи підприємства, види продукції, фактори виробництва тощо"[18].

Формування облікової інформації, використання якої направлено на оцінку, аналіз і контроль ризиків, необхідно починати із визначення переліку ризиків, встановлення місць та причин їх виникнення, а також виділення факторів, які впливають на величину ризиків.

Беручи за основу дослідження науковця В.А. Драбенка, спробуємо класифікувати економічні ризики, притаманні судноплавним підприємствам у процесі перевезення вантажів, за центрами виникнення витрат, тобто за областями їх формування (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація ризиків бізнесу судноплавних компаній у процесі перевезення вантажів

Області формування ризику – центри понесення витрат					
Ризик перевезення вантажів	Ризик навантажувально-розвантажувальних робіт	Ризик портових послуг	Ризик етапу зберігання вантажів	Ризик технічного обслуговування та ремонту транспортних суден	Управлінський ризик
Групи ризику – фактори впливу на ризик (носії ризику)					
Матеріальні ресурси		Трудові ресурси		Фінансові ресурси	Інші ресурси

Центрами витрат являються окремі види діяльності підприємства, за якими можуть накопичуватись витрати і які охоплює ризик, а вже кожен з них, в залежності від галузевої специфіки, підлягає розкриттю за областями формування. У даному випадку області формування ризику відповідають узагальнюючим етапам транспортування вантажів, які відрізняються на різних підприємствах і несуть у собі певний ризик та на кожному з яких формуються відповідні витрати. Останньою складовою цієї класифікації є

управлінський ризик, так як на ньому сконцентровані витрати декількох підрозділів, які здійснюють в різній формі процес управління підприємством.

Враховуючи те, що структура підприємств водного транспорту суттєво відрізняється за розмірами, видами діяльності й управління, тому в складі запропонованих областей формування ризику, нами виділені узагальнюючі для всіх групи ризику: матеріальні, трудові, фінансові та інші ресурси. Втілені в них ризики характерні для всіх підприємств і компаній, хоча, безумовно, вони неоднакові з

певних причин, які пов'язані з їх виникненням, величиною, можливими наслідками та напрямками мінімізації.

З урахуванням проведених досліджень можна констатувати, що бухгалтерський облік, як інструмент формування інформації, є джерелом отримання необхідних даних про господарські процеси підприємства зацікавленими особами відповідно до своїх функцій на різних рівнях управління підприємством. Але цей процес супроводжується інформаційним ризиком, який характеризується вірогідністю отримати викривлену інформацію і прийняти неправильне управлінське рішення на основі недостовірних даних бухгалтерського обліку.

Тому, найпоширенішим, економічно вигідним і надійним способом зниження інформаційного ризику, який застосовується у світовій практиці, є використання результатів незалежної аудиторської перевірки.

Здійснення аудиторських процедур, вибіркоче обстеження, яке є основою методики аудиторської перевірки і характер можливих неточностей і помилок, що є в бухгалтерському обліку будь-якого господарюючого суб'єкта, не може гарантувати абсолютного усунення інформаційного ризику.

Під час аудиторської перевірки практично завжди є ймовірність існування невиявлених помилок, відхилень або викривлень, які можуть вплинути на прийняття рішень користувачами. Тому, будь-якій аудиторській перевірці, незалежно від того вибіркочим чи суцільним методом вона здійснювалась, притаманний аудиторський ризик.

Питання, пов'язані із визначенням та оцінкою аудиторського ризику регулюються Міжнародними стандартами аудиту: МСА 200 "Мета і загальні принципи аудиту фінансових звітів", МСА 315 "Розуміння суб'єкта господарювання та його середовища та оцінка ризиків суттєвих викривлень" та МСА 330 "Аудиторські процедури відповідно до оцінених ризиків".

Відповідно до МСА 200 "аудиторський ризик – це функція ризику суттєвого викривлення фінансових звітів (або просто "ризик суттєвого викривлення", тобто, ризик того, що фінансові звіти суттєво викривлені до аудиторської перевірки) та ризику того, що аудитор не виявить таке викривлення ("ризик не виявлення")" [19, с. 221].

В економічній літературі наводяться різноманітні визначення аудиторського ризику, проте, всі вони практично зводяться до тлумачення цього терміну в Міжнародних стандартах аудиту.

Для правильного розуміння суті та можливості оцінити аудиторський ризик важливо визначити його складові, вивчити взаємозв'язок між ними, встановити прийнятний рівень ризику та виділити чинники, що впливають на ризик перевірки витрат.

Питання визначення основних складових аудиторського ризику було предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців.

Першими серед українських науковців у галузі аудиту, які зробили спробу систематизувати терміни, що використовуються при визначенні елементів чи компонентів аудиторського ризику у світовій і вітчизняній практиці, стали В.С. Рудницький [16, с. 65] та О.А. Петрик [15, с. 146].

Пізніше О.А. Петрик запропонувала уточнений варіант термінів і понять, які використовуються при визначенні основних складових загального аудиторського ризику на практиці [9, с. 133-134].

Незважаючи на те, що сутність елементів аудиторського ризику розшифровується науковцями практично однаково, єдиного підходу щодо їх визначення не вироблено.

В нашому дослідженні за основу прийнята термінологія, рекомендована МСА 200 "Мета та загальні принципи фінансових звітів", згідно з яким аудиторський ризик складається із двох основних компонентів: ризик суттєвого викривлення та ризик невиявлення. Ризик суттєвого викривлення охоплює властивий ризик та ризик контролю, на величину яких аудитор не впливає, а лише оцінює їх та бере до уваги при визначенні допустимого аудиторського ризику.

Властивий ризик виникає під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, пов'язаний з підприємницькою діяльністю компанії та умовами оточуючого середовища її діяльності, які неможливо перевірити засобами внутрішнього контролю.

Ризик контролю пов'язаний з недосконалістю структури та неефективністю функціонування системи внутрішнього контролю підприємства.

Ризик невиявлення означає, що у ході аудиторської перевірки застосовані аудитором процедури та отримані докази не дадуть можливості знайти суттєві помилки і невідповідності. Ризик невиявлення пов'язаний безпосередньо з роботою аудитора і зменшити його до нуля неможливо.

На основі проведених досліджень, здійснена спроба розробки загальної структури аудиторського ризику перевірки витрат від перевезення вантажів водним транспортом та запропоновані основні його складові.

На рисунку 1 представлено розроблену узагальнену структуру та визначено складові аудиторського ризику перевірки витрат основної діяльності судноплавних компаній.

Загальний аудиторський ризик перевірки витрат складається із ризику суттєвого викривлення, який містить властивий ризик і ризик контролю та ризику невиявлення помилок. Кожний із вказаних ризиків виникає під впливом значної кількості різних чинників, як зовнішніх, зазвичай безпосередньо не пов'язаних із підприємством, так і внутрішніх, які варто об'єднати в однорідні групи. Визначення впливу різноманітних груп чинників на елементи аудиторського ризику є необхідною умовою оцінювання самих ризиків з метою зведення їх до прийняттого рівня.

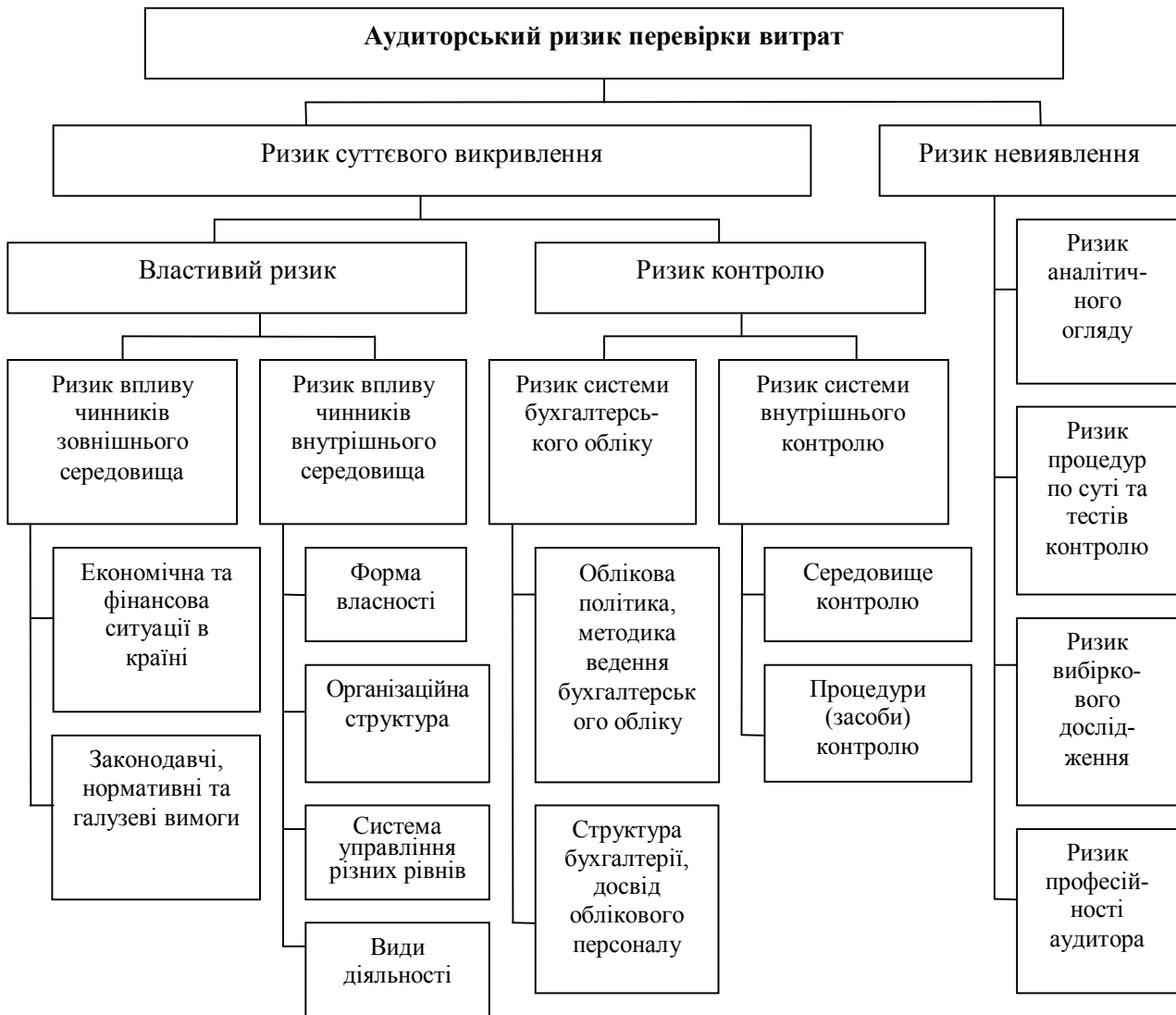

Рис. 1. Структура та складові аудиторського ризику перевірки витрат основної діяльності судноплавних компаній

Велику кількість чинників впливу на властивий ризик пропонуємо об'єднати в такі групи ризиків: ризик впливу чинників зовнішнього середовища та ризик впливу чинників внутрішнього середовища. До основних складових першої групи ризиків можна віднести: показники економічної і фінансової ситуації в країні та законодавчі, нормативні і галузеві вимоги. Серед чинників іншої групи, що визначають рівень власного ризику, слід виділити такі: форма власності, організаційна структура, система управління, види діяльності підприємства.

Головними умовами розуміння аудитором сутності властивого ризику є знання бізнесу клієнта та галузевої специфіки водотранспортних підприємств, а також розуміння особливостей господарських операцій підприємств конкретної галузі. Всі господарські операції у процесі транспортування вантажів взаємопов'язані та взаємозалежні. Вивчення господарських операцій, що супроводжують транспортний процес, дає можливість аудиторю оцінити витрати та виявити

причини їх збільшення на кожному з етапів перевезення вантажів у звітному періоді.

Ризик контролю, як і власний ризик оцінюється на підготовчому етапі аудиторської перевірки, під час її планування.

Ризик контролю виражає ймовірність того, що суттєві помилки або викривлення, припущені системою бухгалтерського обліку, своєчасно не будуть попереджені або усунені системою внутрішнього контролю.

Наукові розробки та рекомендації відносно того, як проводити аудиторське оцінювання ризику контролю при перевірці витрат на підприємствах водного транспорту, відсутні. В нашому дослідженні здійснено спробу окреслити основні напрями дій аудитора з оцінювання ризику контролю на водотранспортних підприємствах.

Переважає більшість науковців, серед яких можна виділити Н.О. Бондаренко, Р.О. Костирко, О.А. Петрик вважають, що ризик контролю необхідно поділити на ризик системи бухгалтерського обліку та

ризик системи внутрішнього контролю [20, с. 276; 21, с. 65; 15, с. 155].

На основі припущення, що абсолютно досконалої та надійної системи бухгалтерського обліку на жодному підприємстві, в тому числі і на підприємствах водного транспорту, не існує, виникає необхідність оцінювання аудитором ефективності системи бухгалтерського обліку.

Ризик системи бухгалтерського обліку полягає в тому, що помилки та неточності можливо будуть допущені у результаті неналежного документування господарських операцій, невірною відображення їх в реєстрах бухгалтерського обліку та складання звітності.

При веденні бухгалтерського обліку завжди існує ймовірність того, що можуть відбуватися певні збої, відхилення від встановленого порядку відображення інформації, перекручення, несвоєчасне відображення та інше.

Помилки, невідповідності та неточності, а, відповідно, і ризик системи бухгалтерського обліку виникають під впливом цілої низки чинників, основні з яких виділені, об'єднані в групи і представлені на рис. 2.

На правильну організацію ведення бухгалтерського обліку та належне застосування його нормативної бази на конкретному підприємстві, значною мірою впливає низка причин, які, насамперед, пов'язані з недостатньою кваліфікацією та відсутністю досвіду роботи облікових працівників, неоднозначним тлумаченням нових нормативних актів або невірним їх розумінням.

Внаслідок цього, зростає ймовірність допущення помилок, як арифметичних, так і через недостатнє розуміння суті, можливі пропуски інформації, певні збої та інші неточності, що призводить до викривлення даних обліку та спричиняє зростання величини ризику в системі бухгалтерського обліку підприємства.

Рис. 2. Чинники, які впливають на ризик системи бухгалтерського обліку

Як вже зазначалось, абсолютно досконалої та ефективної системи бухгалтерського обліку не існує на жодному з підприємств, тому виникає необхідність у створенні системи внутрішнього контролю, яка б давала змогу своєчасно виявляти допущені помилки. Аудитору необхідно впевнитись в існуванні такої системи на підприємстві, вивчити структуру та її складові. В основу такої системи має покладатися принцип попередження помилок і зловживань, а не їх виявлення і усунення.

Система внутрішнього контролю вважається ефективною, якщо вона своєчасно попереджає про виникнення недостовірної інформації, а також виявляє таку інформацію. Проте, наявність на

підприємстві системи внутрішнього контролю ще не означає її дієвості і ефективності функціонування. Тому, величину надійності, яка, зазвичай, визначається внутрішнім контролем, має забезпечити своїми процедурами аудитор.

З метою збору необхідних даних про систему внутрішнього контролю аудитор особливу увагу необхідно приділити збору інформації про середовище контролю суб'єкта господарської діяльності.

Контрольне середовище створюється і визначається керівництвом підприємства, що стосується працівників всіх ланок і структурних підрозділів. Ця система передбачає наявність певних

Аудит, аналіз і контроль

принципів і методів як для керівництва підприємства, так і виконання посадових обов'язків кожним зі співробітників з метою забезпечення ефективності діяльності підприємства та усунення визначених ризиків бізнесу.

На основі проведеного дослідження, визначено основні чинники контрольного середовища, серед яких варто виділити: діяльність керівництва підприємства, організаційну структуру підприємства і методи розподілу функцій управління та відповідальності, управлінські методи контролю (кадрова політика і практика, порядок розподілу обов'язків), систему інформації та документації, контроль доступу до активів і документів, процедури (засоби, методи) внутрішнього контролю.

Процедури контролю, які у сукупності з контрольним середовищем, розроблюються керівництвом підприємства для застосування з метою ефективного ведення фінансово-господарської діяльності, забезпечення збереження активів, запобігання і виявлення помилок, дотримання точності й повноти бухгалтерських записів і своєчасного формування достовірної фінансової звітності. До основних процедур (засобів внутрішнього контролю) відносяться:

- ведення і перевірка аналітичних рахунків та оборотних відомостей;
- контроль над документами, перевірка арифметичної точності записів;
- порівняння внутрішньої інформації з даними, отриманими із зовнішніх джерел;
- контроль над середовищем комп'ютерних інформаційних систем;
- обмеження доступу осіб до активів і записів;
- порівняння й аналіз результативних показників фінансово-господарської діяльності з витратами, передбаченими кошторисами.

Оцінювання ризику системи внутрішнього контролю, як правило, здійснюється в комплексі з оцінюванням ризику системи бухгалтерського обліку, при цьому, аудитор застосовує спеціально розроблені тести, анкети, опитування та спостереження. Результати всіх проведених процедур обов'язково мають бути задокументовані.

Невід'ємною та водночас самостійною складовою загального аудиторського ризику перевірки витрат є ризик невиявлення. Відповідно до МСА 200 "Мета та загальні принципи аудиту фінансових звітів" "ризик не виявлення" – це ризик того, що аудитор не виявить викривлення, яке існує в твердженні й може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями. Ризик невиявлення – це функція ефективності аудиторської процедури та її застосування аудитором [19, с. 223].

Ризик невиявлення може контролюватися аудитором шляхом вибору і проведення відповідних процедур. Але аудиторські процедури не завжди можуть виявити помилки за залишками на певних рахунках і за певними господарськими операціями.

Більшість авторів дотримуються думки, що існує взаємозв'язок між ризиком невиявлення помилок і

комбінованим оцінюванням власного ризику та ризику внутрішнього контролю. Якщо ризик системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю підприємства мають значний рівень, а також встановлено високий рівень ризику, пов'язаного з діяльністю підприємства, то необхідний рівень ризиків невиявлення помилок для конкретної перевірки має бути досить низьким, щоб забезпечити зменшення аудиторського ризику до прийнятного рівня. Чим більший власний ризик і ризик контролю, а, відповідно, і більша ймовірність допущення помилок підприємством, тим більшу кількість аудиторських процедур повинен запланувати та виконати аудитор з метою отримання достатньої кількості аудиторських доказів впродовж виконання незалежних процедур перевірки.

Узагальнюючи суть поняття ризику невиявлення, можна дійти висновку, що це та частина ризику в проведенні аудиторської перевірки, яку аудитор може собі дозволити при відповідних системах обліку і внутрішнього контролю на підприємстві. Ризик невиявлення є показником ефективності та якості роботи аудитора, який пов'язаний із професійною компетентністю і практичним досвідом аудитора, і це єдиний елемент аудиторського ризику, який аудитор може змінити.

Розглядаючи основні елементи ризику невиявлення, ми погоджуємось із автором К.Дж. Робертсон, який вважає, що ризик невиявлення складається з ризику аналітичного огляду та ризику тестового контролю [22].

На нашу думку, під час перевірки витрат на підприємствах водотранспортної галузі, особливе значення має професійна компетентність аудитора та його практичний досвід роботи у цій специфічній галузі, крім цього, значні об'єми та складність господарських операцій призводять до застосування вибірки у процесі аудиторської перевірки.

Тому, ми цілком підтримуємо О.А. Петрик, яка запропонувала до зазначених двох складових ризику невиявлення додати третій елемент – "ризик професіоналізму", що залежить від рівня кваліфікації і особистої компетентності аудитора, та четверту складову – "ризик вибіркового дослідження", пов'язану з наявністю можливих похибок оцінки звітності у зв'язку з застосуванням аудиторської вибірки [9, с. 146].

У практичній площині численні аудиторські фірми надають перевагу оцінюванню аудиторського ризику за допомогою, так званого, інтуїтивного методу, тобто рівень ризику визначають як високий, середній чи низький, хоча така класифікація є узагальненою. Більш прийнятним способом вираження величини аудиторського ризику вважається використання відсотків та коефіцієнтів. Вважається, що найбільш допустима величина загального аудиторського ризику становить від 1 до 5 % бази розрахунку, яку аудитор обирає сам (від підсумку балансу, товарообороту, фінансового результату тощо).

Зазвичай загальну величину аудиторського ризику визначають за допомогою, запозиченої із зарубіжного досвіду, спеціальної моделі кількісного розрахунку аудиторського ризику:

$$AP = BP * PK * PH,$$

де *AP* – загальний аудиторський ризик;

BP – властивий ризик;

PK – ризик контролю;

PH – ризик невиявлення.

Аудиторський ризик перебуває у прямо пропорційній залежності від ризику невиявлення і в обернено пропорційній залежності від обсягу, отриманих у процесі тестування, аудиторських доказів. Тобто, скорочення аудиторського ризику призводить до скорочення ризику невиявлення, але при цьому збільшується обсяг даних для тестування з метою одержання доказів.

Визначений на початку перевірки рівень аудиторського ризику на наступних її етапах повинен бути переоцінений у зв'язку з отриманням додаткової інформації, виявлення нових обставин, на підставі аналізу проведених аудиторських процедур.

Висновки. За ступенем ризикованості не існує судноплавних компаній, які б мали однаковий ступінь ризику під час проведення аудиторської перевірки витрат. Єдиної методики визначення розміру аудиторського ризику у вітчизняній теорії і практиці поки що не існує. Досить часто аудиторські фірми визначають рівень ризику інтуїтивно.

Відзначимо, що ризик, як економічна категорія і як елемент господарської діяльності притаманний будь-якій інформаційній системі, в тому числі і системі бухгалтерського обліку. Через це важливим є подальше дослідження ролі, значення і місця обліку в управлінні економічними ризиками з урахуванням специфіки досліджуваної галузі. Наукового обґрунтування потребують і підходи до формування облікової інформації відносно можливих ризиків, які виникають в процесі господарської діяльності судноплавних компаній, визначення факторів, які впливають на їх величину з метою використання цієї інформації під час незалежної аудиторської перевірки витрат водотранспортних підприємств.

4 Список використаних джерел

1. Селюков В.А., Гончаров С.Г. Управление рисками. Ипотечная сфера. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2001. – 360 с.
2. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: Учебное пособие. – М.: «Дело и Сервис», 2002. – 160 с.
3. Найт Фрэнк Хейнеман Риск, неопределенность и прибыль. – М.: Дело, 2003. – 359 с.
4. Сулим М.В. Економічний ризик та методи його вимірювання. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2003. – 196 с.
5. Івченко І.Ю. Економічні ризики. – К.: "Центр навчальної літератури", 2004. – 304 с.

6. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навчальний посібник / Л.І. Донець. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

7. Лук'янова В.В. Економічний ризик: навч. посібник / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.

8. Шегда А.В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління / А.В. Шегда, М.В. Головащенко. – К.: Знання, 2008. – 271 с.

9. Гуцайлюк З.В. Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспекти: монографія / за ред. докт. екон. наук, проф. З.В. Гуцайлюка. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. – 200 с.

10. Аренс А. Аудит / Аренс А., Лоббек Дж.; пер. с англ.; гл. редактор серії проф. Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 560 с.: ил. - (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту).

11. Давидов Г.М. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл., і доповн. - К.: Знання, 2009. – 495 с.

12. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація / Н.І. Дорош. - К.: Знання, 2006. – 495 с.

13. Загородній А.Г. Ризики аудиторської діяльності: методика виявлення й оцінювання: монографія / А.Г. Загородній, Л.М. Пилипенко. – Львів: ЗУКЦ, 2010. – 232 с.

14. Петренко С.Н. Риски аудиторской деятельности: науч.- практ. пос. / С.Н. Петренко. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2003. – 84 с.

15. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація: монографія / О.А. Петрик. – К.: КНЕУ, 2003. – 260 с.

16. Рудницький С.В. Методологія і організація аудиту / В.С. Рудницький. – Тернопіль: "Економічна наука", 1998. – 192 с.

17. Череп А.В. Аудиторський ризик: оцінка, моделювання, управління: монографія / А.В. Череп, Н.М. Шмиголь. – Запоріжжя: Дике поле, 2009. – 308 с.

18. Драбенко В.А. Актуальные вопросы оценки рисков в бизнесе и их учет в деятельности / В.А. Драбенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.m-economy.ru/art.php?nArtid=2713/

19. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: пер. з англ. / О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: СТАТУС, 2006 р. – 1152 с.

20. Бондаренко Н.О. Аудит суб'єктів підприємницької діяльності: навч. посіб. / Н.О. Бондаренко, В.Д. Понікаров, С.М. Попова. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 300 с.

21. Костирко Р.О. Удосконалення аудиту фінансової звітності акціонерних товариств: монографія / Р.О. Костирко. – Луганськ: В-во СНУ ім. В. Даля, - 2003.- 300 с.

22. Робертсон Дж. К. Аудит / К.Дж. Робертсон. – М.: КРМГ и "Контакт", 1993. – 496 с.